

ПРОФІЛІ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Олександр Лавриненко
(Луцьк, Україна)

У статті пропонуються результати дослідження профілів мовної особистості. З'ясовано, що співвідношення між рівнями розвитку когнітивного, мотиваційного й емоційного компонентів мовної особистості має великий вплив на комунікативну поведінку, розумові здібності, психічно-емоційну стійкість. Встановлено, що функціональна рівновага між компонентами мовної особистості створюють найкращу основу для її повноцінності

Ключові слова: мовна особистість, профіль мовної особистості, когнітивний компонент, мотиваційний компонент, емоційний компонент, однополярний розвиток, гармонійний розвиток, соціальний контакт.

В статті пропонуються результати дослідження профілей мовної особистості. Установлено, що співвідношення між рівнями розвитку когнітивного, мотиваційного, емоційного компонентів мовної особистості має велике вплив на її комунікативне поведінку, інтелектуальні здібності, психічно-емоційну стійкість. Установлено, що функціональне рівновага між компонентами мовної особистості створюють найкращу основу для її повноцінності.

Ключевые слова: мовна особистість, профіль мовної особистості, когнітивний компонент, мотиваційний компонент, емоційний компонент, однополярний розвиток, гармонійний розвиток, соціальний контакт.

In this article the results of research of lingual personality profiles are proposed. It was discovered that balance between the development levels of cognitive, motivational and emotional components of lingual personality has large influence on communicative behavior, intellectual abilities, psycho-emotional stability of lingual personality. It is defined, that functional equilibrium between components of lingual personality creates the best foundation for a gifted personality.

Key words: lingual personality, lingual personality profile, cognitive component, motivational component, emotional component, monopolar development, regular (harmonious) development, social contact.

Постановка проблеми. Одними з найактуальніших проблем у сучасному мовно-культурному середовищі є зменшення кількості функціонуючих мов у світі та зниження мовної культури у підростаючого покоління [1, с. 98-220]. Починаючи з другої половини 20 століття, провідні вчені-мовознавці відійшли від безплідної концепції дослідження мови та її явищ, як замкнутої системи, зрозумівши її хибність [1, с.114-116].

Стало очевидним, що мовні явища неможливо об'єктивно досліджувати без урахування факторів навколишньої дійсності, першим серед яких виступає особистість як носій мови і учасник процесу комунікації [5; 4].

Актуальність дослідження. У ситуації, що склалася в сучасній інформаційній сфері, дуже плідним і перспективним може виявитись пошук причин актуальних проблем, що є дотичними до психології та лінгвістики у сфері психолінгвістики, а саме в структурно-функціональних особливостях мовної особистості. Практичне значення таких досліджень полягає в тому, що виявлення психологічних чинників низької культури мови

та неефективної міжособистісної взаємодії допоможе розв'язати ряд проблем як у психології, так і в лінгвістиці.

Мета дослідження полягає у виявленні профілів мовної особистості, які по-різному впливають на формування всебічно обдарованої, соціально адаптивної, психологічно стійкої, висококультурної та самодостатньої мовної особистості.

Термін «профіль» походить з латинської мови і складається з двох частин: «рго» (лат. відповідно) + *filum* (лат. низка) [6, с. 371]. З латинської мови цей термін був запозичений у більшість мов світу, зберігши артикуляційні характеристики та семантичне ядро. У багатьох природничих науках цим терміном позначають зображення реального чи абстрактного вертикального зрізу у складному об'єкті, який досліджується (наприклад у географії профілем називають вертикальний переріз визначеної ділянки земної поверхні, земної кори, гідросфери або атмосфери за заданою лінією). У суспільних науках цим терміном позначають сукупність основних типових рис, що характеризують професію, спеціальність, господарство. У психології термін «профіль» пов'язують з особистістю і використовують для узагальнення та унаочнення комплексу її основних характеристик. В методичному аспекті профіль особистості являє собою діагностичний факторний профіль – графік або гістограму ступеня вираження різноманітних факторів, які вимірюються з допомогою тестів в одній конкретно взятої людини. Однак ґрунтовних спроб дати визначення поняттю «профіль мовної особистості» не було. Під терміном **«профіль мовної особистості»** у даному дослідженні мається на увазі специфічний тип функціонального співвідношення між когнітивним, мотиваційним та емоційним компонентами мовної особистості, який зумовлюється ступенем розвитку кожного з цих компонентів і визначає низку психологічних якостей мовної особистості. Практичним матеріалом для дослідження стали, отримані шляхом опитування респондентів – студентів факультету психології та факультету романо-германської філології ВНУ імені Лесі Українки в загальній кількості 104 особи. Робочою методикою для виділення вищезазначених профілів виступила авторська анкета, яка відображає рівень сформованості когнітивного, мотиваційного та емоційного компонентів мовної особистості і характеризується високим показником ретестової надійності. Оцінка профілю мовної особистості складалася з трьох показників, які відображають загальний рівень сформованості кожного з трьох компонентів.

Аналіз даних, отриманих в ході вище описаного анкетування, показав, що у переважній більшості студентів досліджуваної групи (77%) відмічається функціональне домінування одного із трьох компонентів в структурі мовної особистості. Компонент структури мовної особистості студента, домінування якого було експериментально встановлено, і визначатиме тип профілю мовної особистості. Для уникнення плутанини, кожен із профілів мовної особистості матиме ту ж саму назву, що й домінуючий компонент у його структурі. У такий спосіб група досліджуваних поділилась на чотири підгрупи: студенти з когнітивним профілем мовної особистості, студенти з мотиваційним профілем мовної особистості, студенти з емоційним профілем, а також група студентів з нейтральним профілем мовної особистості.

У таблиці 1 відображено відсотковий розподіл досліджуваних за профілями мовної особистості. Наведені дані засвідчують, що найбільшу частку складають студенти з емоційним профілем мовної особистості. Дещо меншою (30%) є частка тих респондентів, які мають мотиваційний профіль мовної особистості. Найменше вдалося виділити респондентів з когнітивним профілем мовної особистості, частка яких становить лише 11%.

**Відсотковий розподіл студентів ВНУ ім. Лесі Українки
за виділеними профілями мовної особистості**

Всього	Когнітивний профіль	Мотиваційний профіль	Емоційний профіль	Нейтральний профіль
100%	11%	30%	36%	23%

Для виявлення психологічних особливостей кожного із чотирьох виділених профілів мовної особистості була залучена методика діагностики особистості Р.Б.Кетелла. Ця методика є надійним і перевіреним методом діагностики особистості, крім того, вона є добре сумісною з концепцією мовної особистості [4; 5], оскільки досліджує особистість в ракурсі її внутрішнього світу, емоційної сфери та комунікативної поведінки. Р.Б. Кетелл виділяє в структурі особистості 16 фундаментальних властивостей, які оцінюються відповідно з допомогою 16 факторів: фактор А – «замкнутість – товариськість», фактор В – «інтелект», фактор С – «емоційна стійкість», фактор Е – «підпорядкованість – домінантність», фактор F – «стриманість – експресивність», фактор G – «підвладність почуттям – висока нормативність поведінки», фактор Н – «боязливність – сміливість», фактор І – «жорсткість – чутливість», фактор L – «довірливість – підозрілість», фактор М – «практичність – розвинута уява», фактор N – «прямолинійність – дипломатичність», фактор О – «впевненість у собі – тривожність», фактор Q1 – «консерватизм – радикалізм», фактор Q2 – «конформізм – нонконформізм», фактор Q3 – «самоконтроль», фактор Q4 – «розслабленість – напруження», фактор MD – «адекватність самооцінки».

Обчислення та узагальнення результатів, отриманих за методикою Кетелла, здійснювалося за допомогою електронного варіанту тесту Крускала-Уелліса. На початку аналізу слід було встановити, за якими факторами методики Кетелла наявні значущі відмінності в оцінках між чотирма виділеними підгрупами респондентів. У тесті Крускала-Уелліса показник різниці між досліджуваними величинами для кількісної вибірки у 104 людини вважається значущим, якщо перевищує значення у 6,12 бала. Тому значущі відмінності в оцінках за факторами методики Кетелла між досліджуваними підгрупами респондентів були виявлені за факторами: MD, А, С, Н, L, О, Q3. Аналіз результатів чотирьох підгруп досліджуваних саме за цими факторами і стане метою подальшої роботи. У таблиці 2 наведені середньогрупові кількісні оцінки вираження якостей особистості, які відображаються факторами методики Кетелла, за чотирма виділеними профілями мовної особистості.

Таблиця 2

Особливості зв'язку профілів мовної особистості з особистісними параметрами, виділеними у методиці Р. Б. Кетелла

Профілі мовної особистості Фактори методики Р.Б. Кетелла	Когнітивний профіль	Мотиваційний профіль	Емоційний профіль	Нейтральний профіль
MD – «адекватність самооцінки»	51,63	40,27	59,53	58,02
А – «замкнутість – товариськість»	45,50	36,50	59,64	65,19
С – «емоційна стійкість»	39,04	49,71	51,57	63,29
Н – «боязливність – сміливість»	30,88	53,32	54,57	58,71
L – «довірливість – підозрілість»	62,42	58,85	53,70	38,73
О – «впевненість – тривожність»	69,71	57,50	52,99	37,94

Q3 – «низький самоконтроль – високий самоконтроль»	47,96	39,71	58,84	61,31
--	-------	-------	-------	-------

(Показники, за якими не було виявлено значущих відмінностей між досліджуваними підгрупами респондентів, не розглядаються у таблиці)

Першим у переліку факторів, за якими було виявлено значущі відмінності між різними профілями мовної особистості, виступає фактор MD – «адекватність самооцінки». Для цього показника адекватною вважається самооцінка, яка набирає значення близько 50 балів. З цього стає очевидним, що найбільш адекватний рівень самооцінки виявлений у респондентів з когнітивним профілем. У респондентів з мотиваційним профілем виявлено занижену самооцінку, а у представників підгруп з емоційним та нейтральним профілями самооцінка виявилася трохи завищеною. Однак таке незначне завищення самооцінки ще не можна розглядати, як негативну рису.

Найбільш значущі відмінності між чотирма виділеними підгрупами досліджуваних було встановлено за фактором А «замкнутість-товариськість». З цим фактором низький рівень товариськості показали підгрупи респондентів з когнітивним та мотиваційним профілями. У представників підгрупи з емоційним профілем було встановлено хороший рівень товариськості, а найкращий результат за фактором А показали молоді люди з нейтральним профілем мовної особистості.

Цікавими виявилися дані, отримані в чотирьох виділених підгрупах респондентів за фактором С «емоційна стійкість». Стосовно фактора С є об'єктивні підстави вважати найвищу оцінку найкращою, оскільки емоційна стійкість є виключно позитивною якістю, яка свідчить про зрілість, якісну сформованість, соціальну адаптивність та загальну психологічну витривалість мовної особистості. Серед виділених підгруп найнижчий результат було виявлено в підгрупі респондентів з когнітивним профілем, який становить 39 балів. У підгрупах досліджуваних з мотиваційним та емоційним профілями мовної особистості було виявлено середній рівень емоційної стійкості. Тому можна стверджувати, що домінування мотиваційного або емоційного компонента в структурі мовної особистості нейтрально впливає на вироблення емоційної стійкості. Найвищий рівень емоційної стійкості відмічено в підгрупі з нейтральним профілем, який становить 63,29 бали. Таким чином, збалансованість між когнітивними, мотиваційними й емоційними процесами створює психоемоційну стійкість для мовної особистості.

Досить інформативними виявилися показники в чотирьох зазначених підгрупах з виділеними профілями за факторами Н «боязливність – сміливість» та О «впевненість у собі – тривожність». Відразу помітна заниженість оцінки за фактором Н та її завищеність за фактором О у підгрупі з когнітивним профілем. Таким чином функціональне домінування когнітивного компоненту негативно впливає на соціальну адаптацію мовної особистості, робить людину більш тривожною, вразливою перед стресовими факторами, невпевненою у собі. Оцінки за аналогічними факторами в підгрупах з мотиваційним та емоційним профілями мовної особистості показали середній рівень сміливості та впевненості у собі. Підгрупа досліджуваних з нейтральним профілем мовної особистості отримала найкращі оцінки за факторами Н та О. Рівномірні ступені розвитку трьох компонентів мовної особистості роблять її спокійнішою та більш впевненою у собі, резистентною до стресових факторів життя.

Намічену тенденцію продовжили дані за фактором L «довірливість – підозрілість». У тексті методики Кетелла зазначено, що «люди з низькими оцінками за фактором L характеризуються відвертістю, довірливістю, доброзичливістю по відношенню до інших людей, терпимістю, товариськістю, такі люди вільні від заздрощів, легко ладять з людьми і добре працюють у колективі» [7, с. 258]. Тому саме низькі оцінки за фактором L слід вважати ознакою позитивного емоційного ставлення до інших людей. Рівень загальної підозрілості мовної особистості з різними профілями, відображений у таблиці 2, поступово знижується від когнітивного до емоційного профілю мовної особистості,

отримуючи найменше значення у підгрупі респондентів з нейтральним профілем. Закономірно припустити, що виробленню таких комунікативних якостей, як довірливість, доброзичливість, терпимість у спілкуванні сприяє рівновага у розвитку між компонентами мовної особистості.

Результати, отримані представниками чотирьох підгруп за фактором Q3 «низький самоконтроль – високий самоконтроль», показали, що найнижчий рівень самоконтролю наявний у досліджуваних з мотиваційним профілем мовної особистості. Рівень самоконтролю респондентів з когнітивним профілем наближається до середнього значення, а відносно високі оцінки за фактором Q3 отримали респонденти з емоційним та нейтральним профілями. Таким чином, високий розвиток емоційного компоненту мовної особистості означає хорошу керованість емоційно-вольової сфери, що є сприятливою умовою для формування високого самоконтролю. Ще краще на формування внутрішнього самоконтролю мовної особистості впливає функціональна рівновага між її компонентами.

Провівши виявлення і аналіз психологічних відмінностей між різними профілями мовної особистості, виникає можливість дати відносно об'єктивну психологічну характеристику кожному із виділених профілів.

Когнітивний профіль мовної особистості – характеризується функціональним домінуванням когнітивних процесів над мотиваційною та емоційною сферами мовної особистості. Когнітивний профіль мовної особистості є досить рідкісним: частка респондентів з таким профілем склала лише 11%. Даний профіль формується внаслідок однополярного розвитку мовної особистості. До позитивних особливостей когнітивного профілю відносяться високі розумові здібності, адекватна самооцінка та задовільний рівень самоконтролю. Усі негативні прояви когнітивного профілю мовної особистості прямо чи опосередковано пов'язані з функціональним дефіцитом мотиваційного та емоційного компонентів. З точки зору процесу комунікації, когнітивний профіль робить мовну особистість замкнутою, пасивною та боязливою у соціальних контактах. Тому дисбаланс між ступенями розвитку компонентів мовної особистості на користь когнітивного знижує її соціальну адаптивність, погіршує психо-емоційну витривалість, робить людину вразливою перед стресовими факторами навколишнього світу. Мовна особистість із когнітивним профілем має достатні розумові здібності, проте не може повною мірою реалізувати свій розумовий потенціал. Загалом, когнітивний профіль мовної особистості є явищем, що потребує психологічно-педагогічної корекції.

Мотиваційний профіль мовної особистості – формується при вираженому домінуванні мотиваційного компоненту над емоційним та когнітивним. Серед носіїв мови мотиваційний профіль є досить розповсюджений: частка респондентів з таким профілем склала 30%. Мотиваційний профіль мовної особистості формується внаслідок її нерівномірного розвитку. До позитивних якостей мовної особистості з цим профілем можна віднести задовільний рівень емоційної стійкості та достатній рівень впевненості у собі. Однак відставання когнітивного та емоційного компонентів накладає негативний відбиток на людей із таким профілем. Підвищений рівень мотивації на тоні відставання когнітивної та емоційної сфер створює у такої особистості відчуття постійного незадоволення собою, наслідком чого є істотне заниження самооцінки. Занижена самооцінка зменшує комунікативну активність мовної особистості, роблячи її замкнутою у спілкуванні. Відставання когнітивного компоненту у даному профілі послабляє раціональне мислення. Видатний психолог Л.С. Виготський у одній з робіт зазначав, що послаблення раціонального мислення, незалежно від причини, дає місце для прояву еволюційно більш ранньої форми – аутичного мислення [2, с. 25-38]. Головною особливістю аутичного мислення є підпорядкування принципу задоволення. У нашому дослідженні мова йде не про патологію, а про певну невідповідність нормі. Часткове підпорядкування діяльності принципу задоволення помітно знижує рівень самоконтролю мовної особистості (фактор Q3) і може штовхнути її до антисоціальної поведінки. Для

усунення негативних якостей мотиваційного профілю мовної особистості необхідно мінімізувати розрив у ступенях розвитку між домінуючим та відстаючими компонентами.

Емоційний профіль мовної особистості – формується внаслідок функціонального домінування її емоційного компоненту. Емоційний профіль мовної особистості виявився найбільш поширеним: його частка у групі досліджуваних склала 36%. Даний профіль також виникає внаслідок однополярного розвитку. Вірогідно, що домінування емоційного компоненту найменш негативно впливає на функції відстаючих компонентів мовної особистості. До позитивних якостей емоційного профілю мовної особистості відносяться достатній рівень товариськості та впевненості у собі у соціальних контактах, непоганий рівень емоційної стійкості, який підтримується високим рівнем самоконтролю. Разом з тим, відставання у розвитку когнітивного та мотиваційного компонентів проявляє себе у цьому профілі помірно завищеною самооцінкою та підозрілістю при міжособистісній взаємодії. При завищеній самооцінці людина починає вважати себе еталоном та центром системи координат, за якою оцінюються інші учасники комунікації. А підвищена підозрілість робить людину ревнивою та заздрливою. Однак вище зазначені недоліки повинні піддаватися корекції шляхом гармонізації розвитку мовної особистості.

Нейтральний профіль мовної особистості – утворюється внаслідок її різнобічного та гармонійного розвитку. Мовна особистість з нейтральним профілем є найбільш наближеною до уявлення про ідеальну людину. Нейтральний профіль зустрічається нечасто: у групі досліджуваних частка таких респондентів склала 23%. Функціональна рівновага між когнітивним, мотиваційним та емоційним компонентами наділяє мовну особистість наступними якостями: нормальний рівень самооцінки; високі рівні товариськості та емоційної стійкості; достатній ступінь сміливості в соціальних контактах; довірливість по відношенню до оточуючих, що є ознакою хорошого емоційного ставлення до людей; достатня впевненість у собі та власних силах; розвинутий самоконтроль, який дає мовній особистості здатність дотримуватися встановлених соціальних норм, контролювати власні емоції та доводити розпочаті справи до завершення. Мовна особистість із нейтральним профілем за своїми якостями найкраще відповідає усім вимогам концепції високої мовної культури.

Викладене дослідження дало вагомі підстави для наступних **висновків**: рівновага між рівнями сформованості трьох компонентів мовної особистості, яка виникає внаслідок гармонійного розвитку, є необхідною умовою для формування повноцінної, самодостатньої, морально та емоційно стійкої мовної особистості. При цьому домінування будь-якого з компонентів мовної особистості різною мірою шкідливо відображається на її психологічних характеристиках. Мовна особистість із нейтральним профілем здатна виступати перспективним, високоякісним осередком в процесі розбудови справедливого суспільства.

З огляду на викладені факти, **перспективним та корисним** буде розроблення програми з гармонізації розвитку мовної особистості з різними профілями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бугайски М. Язык коммуникации/ М. Бугайски – Харьков «Гуманитарный центр», 2010. – 544 с.
2. Виготский Л.С. Собрание сочинений в 6 томах/ Л.С. Виготский, Том 2 Вопросы общей психологии – М.: «Педагогика», 1982. – 453 с.
3. Засекіна Л.В. Мовна особистість у сучасному соціальному просторі/ Л.В. Засекіна //Соціальна психологія. – № 5 (25). – 2007. – С. 82 – 90.
4. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность/ Ю.Н. Караулов – М.: «Наука», 1987. – 210 с.
5. Красных В.В. Основы психолингвистики и теории коммуникации/ В.В. Красных – М.: Гнозис «Кучково поле», 2001. – 270 с.
6. Лутченко В.А. Философский энциклопедический словарь/ В.А. Лутченко, Г.В. Кораблёва – М.: «Инфра-М», 2004. – 575 с.
7. Райгородский Д.Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты. Учебное пособие/ Д.Я. Райгородский – Самара: Изд-во Дом «Бахрай – М», 2002. – 672 с.

